

NƏQLİYYAT SEKTORUNDA KONTEYNERLƏŞDİRMƏNİN TEXNOLOJİ PROBLEMLƏRİ

Həmidov Namiq Raqif oğlu- t.e.n., baş müəllim, AzMİU, namikhamidov@gmail.com

Xülasə: Məqalə müəllifi malların bütün nəqliyyat növləri ilə daşınması üçün dünyanın müxtəlif yerlərində fəal istifadə olunan konteyner yük daşımaları mövzusunə müraciət edir. Konteyner yük daşımaları hər hansı bir böyük logistika şirkətinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir, çünki bu növ malların çatdırılması geniş çeşidli problemləri həll etməyə imkan verir. Konteynerlər limanlarda və köçürmə bazalarında artma işləri zamanı xidmət işçilərinin təhlükəsizliyini təmin edir, həmçinin hava şəraitindən və mümkün fors-majör vəziyyətlərindən asılı olmayaraq yüklərin təhlükəsizliyini təmin edir. Bu məqalədə konteyner daşımalarının problemlərinin analitik icmalı hazırlanmış və onların həllinin mümkün yolları təklif edilmişdir. 2013-2023 - ci illər üçün konteyner köçürmələrinin həcmnin statistik məlumatları təhlil edilmiş, yüklərin konteynerləşdirilməsinin əsas üstünlükləri verilmiş, konteyner növlərinin təyinatından asılı olaraq təsnifatı qurulmuşdur.

Açar sözlər: Logistika, nəqliyyat, konteynerləşdirmə, yük daşınması, multimodal nəqliyyat

TECHNOLOGICAL PROBLEMS OF CONTAINERIZATION IN THE TRANSPORT SECTOR

Hamidov Namiq Raqif- tech.in sc., senior lecturer, AzUAC, namikhamidov@gmail.com

Abstract: The author of the article addresses the topic of container cargo transportation, which is actively used in different parts of the world for the transportation of goods by all types of transport. Container cargo transportation has become an integral part of any large logistics company, since the delivery of this type of goods allows you to solve a wide range of problems. Containers ensure the safety of service personnel during increment work at ports and transfer bases, and also ensure the safety of cargo regardless of weather conditions and possible force majeure situations. This article has developed an analytical review of the problems of container transportation and proposed possible ways to solve them. The statistical data of the volume of container transfers for 2013-2023 were analyzed, the main advantages of containerization of cargo were given, and the classification of container types depending on their purpose was established.

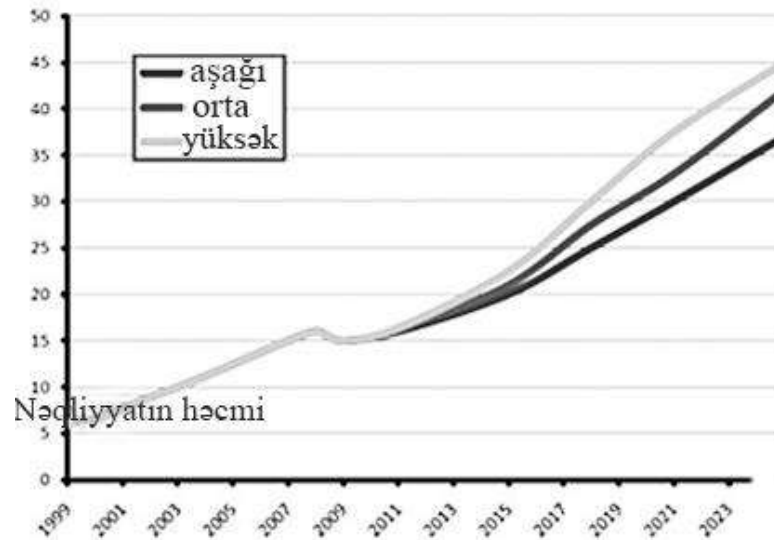
Keywords: logistics, transport, containerization, cargo transportation, multimodal transportation

Giriş. Nəqliyyat texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi malların yüksək keyfiyyətli və vaxtında çatdırılmasının əsas vəzifələrindən birinin həllini təmin etməli olan nəqliyyat xidmətlərinin keyfiyyətini artırmadan mümkün deyil. Bu məqsədə çatmaq, birincisi, yalnız müxtəlif nəqliyyat növlərinin qarşılıqlı əlaqəsi, ikincisi, nəqliyyat xidmətlərinin konteynerləşdirilməsinin tətbiqi ilə mümkündür, çünki bu, nəqliyyat proseslərinin inkişafı və optimallaşdırılmasının ən mütərəqqi sahələrindən biridir. Bundan əlavə, konteynerləşdirmə nəqliyyat qiymətini azaltmağa imkan verir və bu, bazar iqtisadiyyatının artan rəqabəti şəraitində çox vacibdir. Yüklərin konteynerləşdirilməsi nəqliyyat prosesinin çox diapazonunu da təmin edir (yüklərin bir nəqliyyat növündən digərinə daşınması imkanı).

Hal - hazırda daha çox böyük və kiçik şirkətlər konteyner xidmətlərindən istifadə edərək geniş çeşidli nəqliyyat xidmətləri təqdim edirlər müvafiq olaraq müxtəlif logistika zəncirlərinin formalaşmasına, ekspert qiymətləndirmələrinə görə, dünyada konteynerləşmə səviyyəsi quru yüklərin daşınmasının orta hesabla 50-60% - ni, bir sıra Avropa limanlarında isə konteynerləşmə 90%- dən çoxdur.

Analitiklərin fikrincə, uzaq perspektiv baxımından Asiya ilə Avropa arasında yük dövriyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilməsi planlaşdırılır, bu, ölkələrin iqtisadiyyatının iqtisadi böhrandan sonra bərpa olunması və bununla da bütün ölkələrdə ixrac və idxala tələbatın artması ilə əlaqədardır. Müvafiq olaraq, 1999-2022-ci illər üçün konteyner daşımalarının həcmi proqnozlaşdırılan artımı ildə təxminən 8%, 2020-2023-ci illər üçün isə əhəmiyyətli dərəcədə azalmayacaq və 5,5-6% təşkil edəcək [1].

Nəqliyyat prosesinin konsolidasiyasına və nəticədə konteyner dövriyyəsinin artmasına səbəb olan nəqliyyat. 1999-2023-ci illər üçün konteyner dövriyyəsi cədvəli şəkl.1. təqdim edilib.

Şəkil 1. Konteyner daşımalarının həcmi artım cədvəli [1]

Konteynerləşdirmənin nəqliyyat prosesinə tətbiqi həm də sifarişçilər tərəfindən irəli sürülən ən vacib tələblərdən birini uğurla yerinə yetirməyə imkan verir - yükün təhlükəsizliyini və tamlığını təmin etmək, bu da optimal yükləmə rejimlərinə riayət etməklə və yüklərin nəqliyyat konteynerlərində səmərəli yerləşdirilməsi ilə müəyyən edilir, həmçinin taranın özünün multimodalılığı. Konteynerlər kompaktlığı, istifadəsi asanlıq və müxtəlifliyi səbəbindən bu əsas vəzifələrlə mükəmməl mübarizə aparırlar. İstənilən yükün keyfiyyətli daşınmasını təmin edə bilirlər.

Məqsədindən asılı olmayaraq, bütün növ konteynerlərin ümumi çəkisi, ölçüləri, birləşdirici ölçüləri, habelə avtomobil nəqliyyatının hərəkətli heyətinə və yükləmə və boşaltma maşınlarının tutma mexanizmlərinə qoşulma cihazlarının dizaynı ilə standartlaşdırılır.

Konteynerlərin ən vacib əməliyyat parametrləri, qapının eni (2286 mm), hündürlüyü (ICC və IAA üçün – 2261 mm, IC və IA üçün – 2134 mm) və daxili həcm kimi konteynerlərin daxili ölçüləridir.

Yük konteynerləri ayrı təsnifatlara bölünür. Hər bir təsnifat təsnifatın xüsusiyyətlərindən asılı olaraq konteyner istehsalı standartlarını müəyyənləşdirir.

Konteyner təsnifatı:

1. Böyük tonnajlı yük konteyneri - ümumi çəkisi 10 ton olan yük konteyneri. və daha çox.
2. Orta tonnajlı yük konteyneri - ümumi çəkisi ən azı 3 ton, lakin 10 tondan çox olmayan yük konteyneri.
3. Aşağı tonnajlı yük konteyneri - ümumi çəkisi 3 tondan az olan yük konteyneri.
4. Universal Yük konteyneri-geniş çeşiddə, genişlənmiş yük vahidləri və tarno-parça yüklər üçün yük konteyneri.
5. Xüsusi yük konteyneri-məhdud nomenklatura və ya müəyyən növ mallar üçün yük konteynerləri.
6. Sistem konteyneri-xüsusi yük konteyneri, həm də təzyiq altında yükün boşaldılması və mayeləşdirilmiş qazların, maye və ya toplu yüklərin daşınması üçün nəzərdə tutulmuş, armatur və

digər qurğularla təchiz olunmuş bir çərçivə (çərçivə elementləri), sistern və ya sisternərlərdən ibarət xüsusi bir qab.

7. "Qutu" tipli təzyiq olmadan toplu yüklərin daşınması üçün konteyner, ən azı bir son divarda bir qapısı olan və cazibə qüvvəsi ilə boşaldılmış düzbucaqlı bir quruluşlu bir qabdır. Belə bir konteynerin universal olaraq istifadə edilməsinə icazə verilir.

8. Platforma konteyner-alt künc armaturları istisna olmaqla, üst künc armaturları ilə təchiz olunmuş, yalnız döşəməsi olan bir baza olan bir konteyner.

9. İzotermik konteyner-divarları, döşəməsi, damı və qapıları örtülmüş və ya konteynerin daxili həcmi ilə ətraf mühit arasında istilik mübadiləsini məhdudlaşdıran istilik izolyasiya edən materialdan hazırlanmış xüsusi bir qab.

10. Soyuducu konteyner-soyuducu avadanlıqları olan izotermik konteyner (məsələn, mexaniki kompressor, absorbsiya qurğusu və s.).

ISO 830 standartına uyğun olaraq, yük konteyneri aşağıdakı tələblərə cavab verən nəqliyyat avadanlığının predmeti kimi başa düşülür:

- təkrar istifadə üçün uyğun olmaq üçün kifayət qədər möhkəm bir quruluş;
- konteyner həddindən artıq yüklənməsinə, xüsusən də bir nəqliyyat növündən digərinə ötürülməsinə imkan verən qurğularla təchiz olunmalıdır;
- yükləmə və boşaltma proseslərini mümkün qədər asanlaşdırmaq üçün bu şəkildə hazırlanmış konteyner olmalıdır, [2]. Konteynerlərin növləri və müxtəlif yüklərin daşınmasında geniş istifadə olunan istifadə şərtləri

Cədvəl 1. Konteynerlərin təyinatına görə təsnifatı [2]

Konteyner növü	Təyinat
Tarno-parça yük konteynerləri	Geniş çeşidli vahid yüklərin daşınması üçün nəzərdə tutulmuş universal konteynerlər
İxtisaslaşdırılmış konteynerlər	Fiziki-kimyəvi xüsusiyyətləri və nəqliyyat şərtləri ilə homojen olan məhdud nomenklaturalı malların müxtəlif nəqliyyat növləri ilə daşınması üçün nəzərdə tutulmuş konteynerlər
toplu yüklər üçün konteynerlər	Maye, mayeləşdirilmiş qazlar və toplu yüklərin daşınması üçün sistern konteynerləri
Dənəvər və dağılan yükləri daşımaq üçün konteynerlər	Toplu yük üçün çərçivəyə sərt şəkildə bərkidilmiş yük daşıyan strukturdan ibarət konteynerlər
Rejim yük konteynerləri	Temperatur, rütubət və havalandırma preslərini qorumaq üçün xüsusi təchiz olunmuş konteynerlər

Qeyd etmək lazımdır ki, çevikliyinə görə konteyner daşınması nəqliyyat xidmətləri bazarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir:

- yerüstü yük nəqliyyatının cəlb edilməsi dəniz daşıyıcılarına nəqliyyatın dəyərini azaltmağa imkan verdi ki, bu da topdansaş xidmətləri kimi qəbul edilə bilər;
- hava nəqliyyatı çatdırılma səmərəliliyi ilə cəlb olunur;
- dəmir yolu nəqliyyatı digər nəqliyyat növləri ilə fəal əməkdaşlıq yolu ilə ümumi yüklərin daşınması sahəsində gücləndi.

Bütün bunlar dünyanın istənilən nöqtəsinə müxtəlif nəqliyyat birləşmələrindən istifadə edərək multimodal nəqliyyatın təşkili xidmətləri təklif edən logistika agentliklərinin sayının artmasına təsir göstərmişdir.

Bununla birlikdə, yüklərin konteynerləşdirilməsinin bütün üstünlüklərinə baxmayaraq, ölkəmizdə konteyner daşımalarının inkişafında bir sıra problemlər aydın şəkildə görülməli: lazımı sayda infrastruktur obyektlərinin olmaması, onların inkişaf səviyyəsinin kifayət qədər olmaması.

Əvvəla, bu, infrastruktur komplekslərinin emal konteynerlərinin yavaş yenilənməsi ilə əlaqədardır ki, bu da müvafiq olaraq digər ölkələrlə müqayisədə rəqabət qabiliyyətinin azalmasına

təsir göstərir. Ayrıca, yük göndərməyin müxtəlif hüquqi sxemləri kifayət qədər keyfiyyətə həyata keçirilmir. Yuxarıda göstərilən amillər yük dövriyyəsinin həcmi və yük daşınması sahəsində istənilən inkişaf tempi ilə bağlı qarşıya qoyulan məqsədlərə çatmağa imkan vermir.

Nəticədə qeyd etmək lazımdır ki, konteyner daşımaları sistemlərinin inkişaf potensialı öz resursunu tükəndirməyib ki, bu da gələcəkdə daha yüksək zirvələrə çatmağa və yük əməliyyatlarını avtomatizmə optimallaşdırmağa imkan verəcəkdir.

Konteynerləşdirməni dövlətin nəqliyyat prosesinə daxil etmək üçün nəqliyyat texnologiyalarının təkmilləşdirilməsinə, müasir logistika nəqliyyat zəncirlərinin yaradılmasına və ölkənin dünya nəqliyyat xidmətləri bazarında rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına imkan verəcək tədqiqat fəaliyyətinin və hüquqi bazanın inkişafına ciddi investisiyalar qoymaq lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Гараева М.Л. Основные аспекты развития индустрии морских контейнерных перевозок в международной логистике на примере компании «МАЕРСК» (MAERSKLINE). Молодой ученый. №11 (115). 650–654с. 2016
2. Бауэрсокс Д.Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок. Д.Дж. Клосс. ОлимпБизнес, 640 с. 2010
3. Сайт транспортной компании «Восток-Запад» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vztc.ru/info/articles/detail.php?ID=113>
4. Сайт транспортной компании ФорКом [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://frcm.net/f-a-q/9-tipy-kontejnerov-mezhdunarodno-go-standarta>.
5. Касаткина А.С. Международные морские перевозки грузов: актуальные проблемы правового регулирования. Журнал Высшей школы экономики. №2. 171–185 с. 2016
6. Плужников К.И. Глобализация производства и распределения транспортных услуг. РКонсульт, 30–31с. 2004
7. Иванов Д.А. Управление цепями поставок. СПб.:Изд-во Политехн. унта, 2009

References

1. Garaeva M.L. Osnovnye aspekty razvitiya industrii morskikh kontejnernih perevozok v mezhhdunarodnoj logistike na primere kompanii «MAERSK» (MAERSKLINE). Molodoj uchenyj. №11 (115). 650–654s. 2016
2. Bauersoks D.Dzh. Logistika: integrirovannaya cep' postavok. D.Dzh. Kloss. OlimpBiznes, 640 s. 2010
3. Sajt transportnoj kompanii «Vostok-Zapad» [Elektronnyj resurs]. Rezhim dostupa: <http://www.vztc.ru/info/articles/detail.php?ID=113>
4. Sajt transportnoj kompanii ForKom [Elektronnyj resurs]. Rezhim dostupa: <http://frcm.net/f-a-q/9-tipy-kontejnerov-mezhdunarodnogo-standarta>.
5. Kasatkina A.S. Mezhdunarodnye morskije perevozki грузов: aktual'nye problemy pravovogo regulirovaniya. Zhurnal Vysshej shkoly ekonomiki. №2. 171–185s. 2016
6. Pluzhnikov K.I. Globalizaciya proizvodstva i raspredeleniya transportnyh uslug. RKonsul't, 30–31s. 2004
7. Ivanov D.A. Upravlenie cepyami postavok. Spb.Izd-vo Politekhn. unta, 2009

Məqaləyə istinad: Həmidov N.R Nəqliyyat sektorunda konteynerləşdirmənin texnoloji problemləri . Elmi əsərlər/ Scientific works, AzMİU, s.242- 245, N2, 2023

For citation: Hamidov N.R Technological problems of containerization in the transport sector. Scientific works/ Elmi eserler. AzUAC, p.242- 245, N2, 2023